

NORSKnytt

• Skolen må styrke elevenes språktillit

• Stilen er død — sjangrene overtar

• Tipp sjanger

• Slektskap mellom sjangrene

• Skriv en artikkel om slekta di

• Bildene i leseboka beriker tekstene

• Homonymene — en ordgruppe med smil i

• Utfyllingsdikt — igangsettere for skriving

• Undombøker tar opp emner som det kan være vanskelig å snakke om

• Norsk-Nyttkryss 1-90, nynorsk

• Norsk-Nyttkryss 1-90, bokmål

• Nye retningslinjer for avgansprøven i norsk

• Forslag til tentamensoppgaven i norsk hovedmål: Alf Prøysen

• NORSKKASSETT nr. 5: Tipp grannespråkord

Norskassettene

gir lyd til norskundervisninga

1989:

Norskfagkassett 1: Syng og skriv

Norskfagkassett 2: Syng og skriv mer

Norskfagkassett 3: «Synnøve Solbakken»

Norskfagkassett 4: Vi tipper norske ord

1990:

Norskassett 5: Vi tipper grannespråk

**Kassettene kan bestilles hos Trøndersk Multimedia as.,
Magnetten, 7600 Levanger.**

Pris pr. kassett kr. 100,—

Tidligere nummer av NORSKFAGET kan bestilles hos samme firma.

NORSKnytt

Utgiver: Trøndersk Multimedia as., Magneten, 7600 Levanger (076-80 111),

Nord-Trøndelag Pedagogiske Fellestjeneste.

Redaktør: Jon Hildrum® Kopiering av stoff som er tilrettelagt for elever, er tillatt.

Abonnement med lydkassett (3 nr. pr. år) kr. 300,- pr. år.

Nr. 46 — 1990

februar

10. årgang

Ønsker for norskundervisninga ved inngangen til 90-åra

Når vi nå går inn i et nytt tiår, kan det være naturlig å komme med noen synspunkt på norskundervisninga. Hva kan gjøres for at elevene skal få større utbytte av undervisninga i mormålet sitt?

Først og fremst må skjønnlitteraturen få større plass i norskundervisninga enn tilfelle jamnt over er i dag. Litteraturen må, som det står i M87, få gjennomsyre all norskundervisning - og gjerne de andre fagene også.

Det er dikterne som holder liv i - og fornyer språket vårt. De gir oss nye ord og formuleringer. De er våre gode språkforbilder. Litteraturen formidler fantasiopplevelinger. Dermed sørger litteraturen også for at vi får til næring til vår visuelle fantasi. Den gir oss bilder på vår indre fjernsynsskjerm. Disse bildene ikke standardiserte. Hver person ser sine spesielle bilder.

Litteraturformidlingen må legges opp slik at elevene kan berikes av diktetekstene - og selv kan dikte i forlengelsen av disse tekstene. (Oppgavetyper som konkret viser hvordan dette kan gjøres i praksis, fins i fylldig utvalg i lærerveiledningen til Aschehougs litteraturserie for ungdom.)

Allerede tidlig i grunnskolen må elevene gjøres kjent med elementær sjangerkunnskap (se side 4 i dette nummer). Elevene har stor nytte av å bli kjent med språket om litteraturen, nemlig sjangrene.

Tradisjonell grammatikkterping og rettskrivingsdrill må tones kraftig ned, først og fremst på barnetrinnet. Det må legges vekt på at den grammatikkundervisning som gis, får en funksjonell karakter.

La fantasiutfoldelse og humor sette sitt preg på norskundervisninga. La elevene slippe mer til med skapende skrivning og dramatisering. Sist, men ikke minst: Oppvurder de lokale verdiene. Det er i vår tid nødvendig at elevene får et solid fotfeste i sitt eget nærmiljø.

Godt norsknytt tiår!

Jon Hildrum

"Menneske fikk FANTASIEN til trøst for hva det ikke er - og sans for HUMOR så det kunne forsone seg med hva det er." Wall Street Journal

Premievinnere — Norskfagkryss 3-1989

Bokmål

Sverre Stamnes, Lauvsnes skole, 7840 Lauvsnes

Benedicte Lindman, Børstad ungdomsskole, 2300 Hamar

Hanne Marthinsen, Kruseløkka ungdomsskole, 1700 Sarpsborg

Liv Johanne Dahlø, Ås skole, 7590 Tydal

Nynorsk

Kjetil Friestad, Bore ungdomsskule, 4060 Kleppe

Robert Hovland, Flatbygdi b. og u.skule, 5860 Vik i Sogn

Viggo Navarsete Aurland b. og u.skule, 5745 Aurland

Anita Huseby, Eidsberg ungdomsskole, 1850 Mysen

Vinnerne får tilsendt ei ungdomsbok fra Trøndersk Multimedia.
Løsningene på kryssordene står bak i dette heftet. Takk for stor interesse for kryssordkonkurransen. Vi ønsker leserne velkommen med nye kryssordløsninger.

Greier du dette?

«Hulter til bulter»-oppgåver

Nynorsk

A
Her er ei historie der setningane er komne hulter til bulter. Skriv dei i rett rekkjefølgje:

- «A, det er vel best du får låne gammaldags kost og brett av meg,» sa kona i huset.
- Straks han kom inn i stua, tømde han ein pose med oske på golv-teppet.
- «Nei da, vekk med brett og kost! Vi let støvsugaren gjere jobben,» sa seljaren.
- Ein støvsugar-seljar kom til ein gard som låg avsides.
- «A, vi må nok vente med det til vi får lagt inn elektrisk straum her på garden,» sa kona.
- «Eg lovar å slikke i meg kvart støvgrannet som denne støvsugaren ikkje tek opp,» skrytte han og viste fram støvsugaren.

B
Her kjem ei ny «hulter-til-bulter»-historie, der du må skrive setningane i rett rekkjefølgje:

- «Eg synest det er så uhyggeleg å gå forbi kyrkjegarden heilt aleine i mørkret, så takk for følget,» sa Anne til dama da dei hadde passert kyrkjegarden.
- Anne, ei jente på 14 år, måtte gå forbi kyrkjegarden for å komme til heimen sin.
- Anne vart derfor glad da ho ein mørk uverskveld møtte ei dame i svarte klede, så ho fekk følgje forbi kyrkjegarden.
- Når det var mørkt, syntest Anne det var nifst å gå forbi denne kyrkjegarden aleine.
- «Det syntest eg òg før eg døydde,» svarte den svartkledde med sprukken røyst og blei brått borte.
- Dei snakka ikkje saman da dei gjekk, og Anne såg ikkje andletet til kvinna under det svarte hovudkledet.

SKOLEN MÅ STRYKE ELEVENES SPRÅKLIGE SELVTILLIT

Arbeidet med å styrke elevenes språklige selvtillit må gå som en rød tråd gjennom alt skolearbeid. Altfor mange elever er utrygge i språkbrukersituasjoner. Deres språklige selvbilde er svakt.

Alle lærere må bidra til å bygge opp elevenes språklige selvtillit. I dette arbeidet fins det mange positive momenter som vi stadig kan minne elevene om:

-Tenk på hvor mange tusen ord du har lært på 12-14 år. Disse ordene kan du sette sammen til meningsfylte setninger. Du kan skrive de fleste ordene rett, og du kan uttale dem korrekt. Sannelig kan du også bøye ordene etter grammatikalske regler, som regel feilfritt.

Du varierer språket ditt når du snakker eller skriver. Synonymer finner du vanligvis lett. Du lager til og med nye ordsammenstillinger når det høver slik. Kanskje kan det også hende at du smeller til med et helt nytt ord om du skulle få behov for det.

Tegnsettingen, som kan være nokså plundret av og til, behersker du bra. Du greier som regel problemene som kan melde seg i forbindelse med direkte og indirekte tale, på en brukbar måte.

Mange språklige virkemidler kan du ta i bruk, ofte uten at du er helt klar over det selv. Ja, for du bruker sammenligninger, overdrivelser, gjentakelser, språklige forsterkninger og dempere m.m. med god virkning. Du tar i bruk rim og rytme, dialekt og gruppespråk. Fremmedord kan du massevis av.

Sist, men ikke minst: Du har en sprudlende og levende fantasi som er til glede for oss alle - og for deg selv.

Dersom du tviler på at dette er sant, kan du bare ta fram ei skrivebok som du brukte i første klasse. Sammenlign med det som du skriver i dag. Er ikke framgangen fenomenal?

Men selv om du nå er blitt en dyktig språkbruker, er du ikke utlært. Vi blir aldri ferdig med å lære språk. For språket forandrer seg stadig, og vi forandrer oss. Det morsomme er at dess mer vi lærer om språk, dess mer interessant blir dette enorme emnet.

Skolen må framheve og bygge videre på de positive sidene ved språket til hver enkelt elev. Tradisjonell retting med rødt framhever dessverre bare det som er negativt i elevenes skriftlige arbeider. Det er mye å vinne ved å ta i bruk en mer positiv pedagogikk i morsmålsopplæringen.

STILEN ER DØD – SJANGRENE OVERTAR

Som det framgår av sitatet fra Mønsterplanen (se side 5), avgikk det gamle, tradisjonelle begrepet norsk stil ved døden i 1987. Elevene skal nå bruke sjangernavn på sine tekster. Men det går sikkert mange år før begrepet norsk stil er ryddet ut av skolespråket. (Dette til tross for at det er få aktiviteter i skolen som det er sagt så mye ufordelaktig om som nettopp norsk stil.)

Sjangerkunnskap har fått en meget sentral plass i M87. Hele 47 sjangernavn er nevnt i norskplanen. Selvsagt fins det mange flere. I norskplanen sies det ingenting om at noen sjangre er viktigere enn andre og derfor må gis større plass i norskundervisningen.

SJANGRENE – ET SPRÅK OM LITTERATUR

I litteraturkunnskapen er sjangrene navnene på de klassene vi deler litteraturen inn i, akkurat som grammatikken er navnene på de klassene vi deler språket inn i. Sjangrene er nyttige veivisere, de hjelper oss med å orientere oss litteraturen.

DEN PASSIVE SJANGERKUNNSKAPEN MÅ AKTIVISERES

De fleste elevene har en god del passiv sjangerkunnskap. Allerede i småskolen kan mange elever nevne typiske kjennetegn på 10 – 15 forskjellige sjangre. Elevene gjør lett rede for hvordan de kan kjenne igjen sjangre som eventyr, vits, hørespill, brev, vise, gåte, regle, skuespill og flere. I undervisninga må det legges vekt på å aktivisere den passive sjangerkunnskapen – som på dette feltet vanligvis er stor.

SJANGERKUNNSKAP GIR SKRIVEHJELP

Elevene erfarer raskt at de har nytte av sjangerkunnskapen. De ser at den gir god hjelp både når det gjelder å disponere en tekst og å få ideer til innhold. "Når jeg skal skrive eventyr, vet jeg helt sikkert hvordan jeg skal begynne og slutte. Jeg vet også hvilke personer som skal være med i eventyret," sa en meget ung forfatterspire.

Sjangerkunnskapen gir også elevene nyttig innsikt i "skrivehåndverket". Når de kjenner de spesielle krav som stilles til for eksempel ei novelle eller en limerick (se side 13), kan de med "faglige" øyne granske egne og andres tekster med spørsmålet: Oppfyller disse tekstene sjangerkravene? Hva må tilføyes? Hva kan forbedres? Slikt arbeid stimulerer uten tvil skrivelyst og skriveglede og gir dermed bedre tekster.

LESING OG SKRIVING HÅND I HÅND

Gjennom lesing og lytting til opplesing og hørespill m.m. utvider elevene sine kunnskaper om sjangrene. De erfarer at sjangervalget har stor betydning når et budskap skal formidles litterært. Hånd i hånd med lesinga må selvsagt praktisk bruk av sjangrene gå. Elevene må på egen hånd få prøve ut det som de med faglig veiledning har erfart gjennom lesinga.

SJANGERPLAKATEN GIR TIPS OM SJANGERVÅLG (se side 5)

Det kan være nyttig å henge opp sjangerplakaten i klasserommet.

Sjangerplakaten

Når du skal skrive en reportasje fra et idrettsstevne e.l., bruker du språket på en helt annen måte enn når du skal sette opp en *plakat* eller skrive et *dikt* eller et *eventyr*. Reportasje, plakat, dikt og eventyr er eksempler på ulike *sjangrer* eller teksttyper. Nedenfor finner du navn på mange forskjellige sjangrer. Alle disse - og flere til - står til din rådighet når du skal skrive. Når du skal skrive, må du finne en sjanger som passer for det emnet du skal presentere.

• roman	• beskrivelse	• instruksjon
• novelle	• tegneserie	• telegram
• eventyr	• essay	• gåte
• sagn	• reiseskildring	• rim og regler
• skuespill	• memoarer	• plakat
• hørespill	• biografi	• ordtak
• dikt	• kåseri	• brev
• vise	• dagbøker	• ordet fritt - innlegg
• salme	• tale	• spørsmål - svar
• fabel	• avisnotis	• artikkel
• grøsser	• referat	• fortelling
• kriminalfortelling	• reportasje	• vits
• science fiction	• omtale	• rapport
• oppskrift	• lov	• intervju

"Elevene skal lage tekster selv, fabulere og gi uttrykk for opplevelser og meninger gjennom fortellinger, eventyr, dikt, brev, dagbøker o.l. De får prøve seg fram i mange genre og eksperimentere med språklige virkemidler."

Mønsterplanen

Tipp sjonger

I mange tilfelle kan du etter å ha lest bare noen få ord av en tekst avgjøre hvilken sjonger du har foran deg. Les tekstene nedenfor. Skriv deretter ditt forslag til sjonger i svarrubrikken ut for teksten. Dette er enkelt, så her får du sikkert fullt hus!

	SJANGER	SPESIELLE SJANGERKJENNETEGN
1 Det var en gang tre brødre som bodde i ei ussel hytte langt inn i en stor skog -		
2 Når sommeren kommer, og regnet det flommer -		
3 "I går skjøt jeg en rev på 100 meter." "Nå lyver du, så lange rever fins ikke!"		
4 Rundt som et egg og langt som en kirkevegg. Kan du gjette hva det er?		
5 Når katten er borte, danser musene på bordet		
6 Et par hoppeski, brukt bare en gang, billig til salgs. Ring kirurgisk øvd., rom 202 snarest.		
7 Kjære Per! Jeg har lenge tenkt å skrive til deg, men det er så dyrt å kjøpe frimerker her.		
8 Kari (opphisset): Hvem har tatt den store marsipansjokoladen som lå i veska mi? Morten (forsiktig): Akkurat som jeg skulle vite det -		
9 Mine damer og herre! Først vil jeg takke de tre tilhørerne for at dere har møtt fra til -		
10 I går kveld ble et bolighus i Snarvegen totalskadet av en eksplosjonsartet brann -		
11 Gud som skapte sol og stjerna, deg me syngja takk og lov at om oss du ville verne medan me i myrker sov -		
12 Idrettslaget "Pigg" hadde onsdag 15. november 1989 medlemsmøte i Idrettshuset -		

Oppgaver:

A Fyll ut sjangerrubrikken med sjangernavn.

B Skriv ett eller flere typiske kjennetegn for hver av de 12 sjangrene.

C Løt selv flere lignende tekster, og la klassekameratene gjette hvilke sjangre tekstene er.

D Velg ut en av de tolv tekstene ovenfor (ikke korttekster). Bruk fantasien din, og skriv videre på denne teksten.

Slektskap mellom sjangrene

Mange av sjangrene er i slekt, det vil si at de kan være nokså like i formen som de framstår i. Her er tre sjangrer som er i familie: komedie - tragedie - revy.

Alle disse kan framføres på en scene. Vi kan bruke en samlebetegnelse på alle tre, nemlig teater.

HVILKEN SJANGER PASSER IKKE SAMMEN MED DE ANDRE?

Nedenfor er fire sjangre satt opp i grupper. Tre av dem er i familie, en passer ikke sammen med de andre. Du skal skrive ned navnet på den sjangeren som ikke er i slekt med de andre tre.

Først kommer et eksempel: Brev - melding - roman - telegram.

Her må selvsagt romanen ut. Den er en fremmed sjanger i dette selskapet.

Skriv ned den fremmede sjangeren i dette selskapet:

1. Sang - gåte - vise - salme _____
2. Dagbok - preken - tale - foredrag _____
3. Skrøne - vits - intervju - anekdote _____
4. Hørespill - biografi - dagbok - memoarer _____
5. Instruksjon - oppskrift - tale - bruksanvisning _____
6. Fortelling - salme - eventyr - novelle _____
7. Eventyr - artikkel - sagn - fabel _____
8. Stev - lokk - bånsull - kronikk _____
9. Kronikk - leder - sketsj - artikkel _____
10. Reportasje - referat - ballade - avisnotis _____
11. Musikal - regle - opera - operette _____

Skriv en artikkel om

S L E K T A D I

Fyll inn navn i flest mulig av rubikkene i skjemaet nedenfor. Føy gjerne til opplysninger om fødselsdatoer og år m.m. Dersom det kan skaffes opplysninger om bosted, yrker o.l., er det nyttig. Når du har kommet i gang med dette arbeidet, vil du sikkert syns det er interessant. Mange har slektgransking som hobby og setter stor pris denne aktiviteten. Foreldrene dine, besteforeldrene og andre kan sikkert hjelpe deg med nyttige opplysninger.

Når du har samlet en del stoff, skriver du ei utgreiing eller en artikkel om slekta di. Laø selv ei høvelig overskrift.

SØSKEN	JEG		SØSKEN	
	MOR		FAR	
MORMOR	MORFAR	FARMOR	FARFAR	
OLDEFORELDRE			OLDEFORELDRE	

IKKE NØDVENDIG Å STARTE MED BEGYNNELSEN

Du er ikke nødt til å starte med begynnelsen når du skal skrive en tekst. Du kan komme på noen ord som klinger godt sammen, en søftig replikk kan dette ned i deg eller fargerik sammenligning kan dukke fram i tankene dine. Skriv det ned! Nå har du fått noe å bygge en fortelling, et dikt, et hørespill eller en tekst i en annen sjanger på.

Når du først har fått en samling tekstbiter på papiret, kommer det ofte flere flygender. Så er du godt i gang med skriva. Nå er det moro!

La innfallene dine ramle ned på papiret. Ikke tenk på rettskriving og tegnsetting nå. Slikt ordner du opp i under finpussen til slutt. Oppsett-inn av begynnelse, hoveddel og avslutning på teksten tar du deg også av når du har fått fanget en del ord og innfall og satt dem ned på papiret.

Ser du ei handling på din indre fjernsynsskjerm?

Noen få ord kan være nok til å sette i gang avspilleren på din indre fjernsynsskjerm. Hvilke handlinger "ser" du når du leser disse ordsamlingene? Velg ut den ordrammen som du liker best. Skriv en tekst. Velg selv hvilken sjanger du vil bruke. Lag ei god overskrift på teksten din.

robot ustoppelig feiljustert bare tull	motorsykel tjuvlåne stor fart kollisjon	gate pengepung rette eier tvil	spøkelse gammelt hus mystisk vettskremt	båt øy uvær natt
---	--	---	--	---------------------------

Fyll ut "handlingsrammer" selv

--	--	--	--	--

Skriv en tekst med utgangspunkt i en av dine handlingsrammer - eller du kan "låne" ei handlingsramme fra en kamerat. Velg selv hvilken sjanger du vil bruke. Lag ei god overskrift på teksten du skriver. Tegninger frisker alltid opp. Så lag gjerne tegninger til teksten din.

Ei tegning kan "gjemme" en tekst

Skriv den teksten som du kan lese ut fra denne tegninga. Velg selv sjanger.

Ikke glem i bildene i leseboka og antologier.

BILDENE I LESEBOKA BERIKER TEKSTENE

I lesebøker og litteraturantologier fins det vanligvis et rikt utvalg av bilder av forskjellig slag. En del av disse er illustrasjoner som er laget spesielt til de forskjellige tekstene i lesebøkene. Andre er kunstverk av norske og utenlandske kunstnere som er satt inn i bøkene for å "anslå tonen", for å fungere som en "overskrift" ved innledninger til nye kapitler o.l. Alle bildene er selvsagt satt inn for å berike boka og utdype tekstene. Til sammen bidrar bildene til å gjøre boka vakker og innbydende for leseren.

Ofte glemmer vi å se på og fordype oss i bildestoffet i lesebøkene. Bildene bare står der, og vi hopper ofte over dem. Gjør elevene oppmerksom på bildene! Motiver dem til å studere bildene på en aktiv måte. Gjennom spørsmål og samtale kan opplevelsen av både bilder og tekst bli rikere.

Nedenfor har vi foreslått en rekke spørsmål som kan brukes i klassesamtale om bilder - eller når elevene studerer bilder i grupper eller individuelt. Selvsagt passer ikke alle disse oppgavene til alle bildene. Her, som ellers, må læreren velge ut stoff som passer.

Elevene må først og fremst få fordype seg i innholdet i bildet og gjerne tegne selv. De forskjellige teknikkene som kunstneren bruker når hun/han lager bildene, må vi også snakke om, men det må ikke bli hovedsaken når elevene skal gjøres bedre kjent med bildene.

A. TENK OG UNDERSØK

1. Hva vil bildekunstneren fortelle oss med dette bildet, tror du?
2. Forteller bildet om nåtida, fortida eller framtida? Grunngi svaret ditt.
3. Foreslå en høvelig bildetittel (Dersom bildet allerede har en tittel, bør du si om du synes den passer eller ikke. Grunngi dine synspunkter.)
4. Synes du bildet passer til teksten som det står til? Grunngi svaret.

B. SE OG LET - ETTER HOVEDPUNKTER I BILDET

- 1.a) Hvem/hva er hovedmotiv på bildet?
(mennesker, dyr, ting, natur)
- b) Hvordan ser hovedmotivet ut? Forklar!
- 2.a) Hva hender på bildet?
- b) Når hender det? (Årstid, spesiell dag, tid på døgnet osv.)
- c) Hvor hender det? (Land, landsdel, by/land, sjø/land osv.)
- d) Hvorledes hender det?
- e) Hvorfor hender det?
3. Hva har hendt tidligere?
- 4.a) Hva kommer til å hende?
- b) Hvilke følger vil det få?

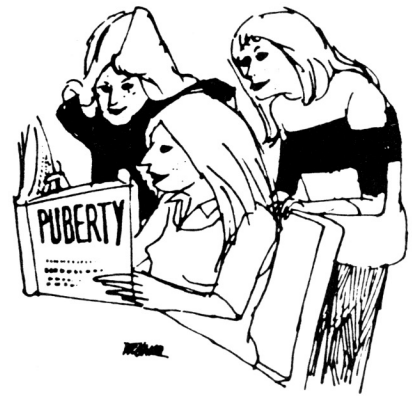
C. SE OG LET - ETTER DETALJER I BILDET

1. Hva ser du i bildets

- a) forgrunn?
- b) sentrum?
- c) bakgrunn?
- d) høyre halvdel?
- e) venstre halvdel?

(Ved detaljstudier kan det være nyttig at elevene lager seg en "detektivlupe" av kartong dvs. de klipper ut et felt i et kartongstykke. Ved hjelp av "lupen" kan bestemte deler av bildet innsirkles. Dette gjør det enklere å se og studere detaljer.)

- 2.a) Hvilke bipersoner eller biting fins på bildet?
b) Beskriv disse.

D. HVA SLAGS BILDE ER DETTE?

(Foto, tegning, maleri, trykk, radering, litografi osv.)

E. LAG SPØRSMÅL

Lag spørsmål som har tilknytning til bildet. Still spørsmålene til klassekameratene dine.

F. TEGN

- 1. Tegn situasjonen før eller etter bildesituasjonen - om det passer.
- 2. Tegn din egen illustrasjon til teksten.

STUDER FORSIDA PÅ BOKA!

Bokomslaget er bokas "ansikt". Det er utbytterikt å samtale om det i klassen slik at vi elevene blir godt kjent med det. La elevene skrive noen ord om hvilke forventninger omslaget, som består av tittel, bokstavtyper og forsidebilde, tilsammen skaper.

Etter at boka er lest, tas notatene om bokomslaget fram igjen, slik at klassen nå kan drøfte om forventningene som forsida ga, ble innfridd. Passet forsida til innholdet i boka? Forklar. Viser forsidebildet en spesiell situasjon i boka? Fortell i tilfelle hvem personen(e) på forsida er og hva du ellers ser der. Hva synes du om tittelen? Begrunn svaret ditt.

Kanskje ble noen inspirert til å lage ei ny forside med en annen tittel? Sett i gang, lag et forslag! En slik forside-drøfting kan gi fin innlevelse og nyttige kunnskaper om bøker.

HOMONYMENE — en ordgruppe med smil i

"Aldersheimen ble plassert ved fjorden slik at de eldre skulle få ro."

Denne perioden kan oppfattes som en vits. Hvorfor? Jo, ordet treff har dobbelt betydning. Ord som uttales og staves likt, men som har dobbelt betydning, kaller vi **homonymer**.

I språket vårt fins det mange slike ord. Her er noen eksempler: Rot, kort, mål, ball, krone, tang, egg, maske, kar, verk osv. En god del av homonymene bygges det vitser på.

Les tekstene nedenfor.

- 1 Finn det ordet i hver tekst som har dobbelt betydning.
- 2 Foreslå et entydig ord eller uttrykk som kan erstatte homonymet i hver tekst.
- 3 Gå på jakt etter vitser og utsagn som inneholder homonymer. Lag en homonymsamling i klassen.

a) -Jegeren skjøt vilt omkring seg.

b) En innsatt ble spurt om sin største interesse.
-Jo, sa han. -Politiet har alltid fengslet meg

c) -Meld deg inn i skytterlaget og treff gode venner.

d) Læreren: -Nevn et dyr, Roger.
Roger: -Kaffen.
Læreren: -Kaffe er da ikke noe dyr.
Roger: -Jo, for sier at nå er kaffen blitt dyr.

e) Hansen oppdaget en mann som lå og kavet midt uti elva.
-Hva driver du med der ute? ropte Hansen.
-Med strømmen! svarte mannen.

f) -Olsen har fått gebiss.
-Hvordan vet du det?
-Det kom fram da vi snakket sammen.

g) Annonse: -Stor båt til salgs. Båten er billig og lekker.

i) -Ble det ikke svært varmt for deg da du var i Syden?
-Nei, politet skygget meg hele tiden.

j) HVA SIER MÅNEN?
-Vi har alle
våre problemer,
sier månemannen.

Han titter ned
i senga mi
og ser
gråteansiktet mitt.

- Du har kjærlighetssorg.
Og jeg er full
i natt.

LIMERICKER HULTER TIL BULTER

Elskov på bønn

En blekksprutjomfru ned på bønn a
hun elsket en blekksprutgutt sånn. a
 Stått ruslet de sammen b
 i elskovsglad gammen b
holdt hånd i hånd, hånd i hånd, hånd - a

Limericken er et humoristisk, lite dikt bygd opp etter et fastlagt mønster. I første linje presenteres gjerne en person eller et stedsnavn. Men dette er ikke noen fast regel. I siste linje bør det helst komme et overraskende og morsomt poeng.

Limericken skal ha en bestemt rytme, og den skal bygges opp etter rimsystemet aabba. Første, andre og femte linje skal rime innbyrdes. Det samme gjør tredje og fjerde linje. De tre lange linjene skal ha tre versføtter (tunge stavinger), og de to korte (bb) skal ha to versføtter.

Rydd opp i omkastet limerick

Her ser du noen limericker der linjene kommer hult til bult. Skriv limerickene slik de skal være. Husk rimsystemet aabba.

1 HJULVISP

Når dei dansa tett,
om ein hjulvisp i svært sakte gang.
fann ei byfrøken kalvbeint og lang.
ja, så minte det nett
Ein hjulbeint og skrinns fyr frå Vang

2 UHELL UNDER BARBERING

Da speilet datt ned,
En skjeggete fyr i fra Mode
Hent hjelp! Jeg har skjært av meg hodet!"
skreik mannen: "Akk vel
barberte seg ved sin kommode.

Her er to limericker blandet sammen. Den ene er på nynorsk, og den andre på bokmål. Nå er det din oppgave å rydde opp slik at det blir mening i begge limerickene. Foreslå overskrift på hver av limerickene.

3

Han skrubba og gnei så det skein.
"Nei, dette var første gangen."
Han nikker og spør:
Det var elgjakta snart
"Uskyldig, herr dommer!" sa fangen.
at no passa det best å bli rein.
"De stjal jo litt før?"
derfor såg han det klart
Men dommeren han er en vrang en.
Ein elg vaska horn, buk og bæih.

Lag limericker sjøl! Klassen din burde jo ha sin egen limericksamling. Dere kan skrive på bokmål, nynorsk og dialekt. Lag fargerike tegninger til limerickene. (De tre limerickene på dette arket som ender med enstavingsord, kan synges på melodien "Maren i Myra".)

Utfyllingsdiktene hjelper deg med å komme i gang med diktskriving, de gir deg mønster for oppsetting av dikt og tips om rim som du kan bruke. Etter noen oppvarmingsrunder med utfyllingsdikt er det lettere for deg å skrive mer selvstendige dikt

FROKOSTDIKTET (dikt med enderim)

I FROKOSTDIKTET skal du fylle "hullene" i diktet med adjektiv. Skriv gjerne flere vers på dette diktet. Du kan gjerne dikte om andre måltider også. Skriv versene på tavla eller på overhead-transparent og syng dem i klassen. Noen fargerike tegninger på transparenten liver godt opp.

FROKOSTDIKTET

Melodi: Tordenskjold -

Først et _____ og _____ egg,

det gir kraft i lår og legg.

Atte skiver _____ brød,

og en kavring _____ og _____.

FØR KUNNE JEG (dikt i fri form)

Les diktet til høyre. Velg ut et emne som du vil dikte om, og fyll ut diktskjemaet til venstre.

Før kunne jeg

Før kunne jeg

Nå kan jeg

Snart kan jeg

Derfor _____

Før kunne jeg

Før kunne jeg
reise på barnebillett

Nå kan jeg
*komme inn på
voksenkino*

Snart kan jeg
*ta førerprøven
og kjøre Mers*

Derfor har jeg bruk
*for gryn
— masser av gryn*

MAGNETORD - DIKT

"Bare jeg tenker på et ord
kommer flere ord -"

Slik begynner et dikt av den danske dikteren Vagn Steen. Diktet minner oss om at når vi tenker på et ord, dukker det fort flere ord opp i tankene. "Startordet" virker som en ordmagnet, det trekker flere ord til seg. Vi får en tankerekke.

Slik assosiasjonsvirksomhet er spennende fantasiarbeid. En tanke trekker andre tanker med seg. Vi er i gang med å dikte. Vanskeligere er det ikke.

En tankerekke kan bli utgangspunkt for et dikt, ei fortelling et hørespill, et eventyr, et essay - eller en av de mange andre sjangrene som står til vår rådighet.

MAGNETORD-DIKT

Det er enkelt å skrive dikt med utgangspunkt i et magnetord. I diktene nedenfor var magnetordene jordbær og deretter spøkelseshus.

Assosiasjonsvirksomheten kan gjerne foregå i grupper. Assosiasjonene blir ofte rikere når flere samarbeider enn når enkeltpersoner skal få til et resultat. Dessuten er assosiasjonsleik en lystbetont gruppeaktivitet.

Når ordrekkene (diktråstoffet) er kommet på papiret, kan gjerne diktskrivingen foregå som individuelt arbeid. Med et eksempeldikt som mønster, er oppbygningen av diktet gitt. Skrivningen blir en form for etterdikting (se NORSK-NYTT nr. 2-87) der nye ord settes inn i det ferdige mønstret. Diktet skal helst munne ut i en personlig erfaring.

Her følger et par ordmagnetdikt laget etter "Bare jeg tenker på et ord"-mønstret.

BARE JEG TENKER PÅ JORDBÆR

Bare jeg tenker på et ord
kommer flere ord

Bare jeg tenker på jordbær
kommer blåbær
kommer solbær
kommer stikkelsbær
kommer rips

kommer en hel haug med bær
som sukres
puttes i plastposer
stables i fryseboksen

Så kan jeg kose meg
med søt og saftig sommer
i kalde vinterkvelder

M

Kopioriginal
NORSK-NYTT 3-87 (J.H.)

BARE JEG TENKER SPØKELSEHUS

Bare jeg tenker på et ord
kommer flere ord

Bare jeg tenker spøkelseshus
kommer mørke loft
kommer ulende vind
kommer blafrende gardiner
kommer knirkende dører
kommer slamrende vinduer

kommer grøss og gru
i kilometervis

Slik at-det kan krible
ilende og deilig
i magen og langs ryggraden
når jeg ligger trygt under dyna
og leser grøssbøkene mine
J.

Ungdomsbøker tar opp emner som det kan

være vanskelig å snakke om

Skjønnlitteraturen kan gi et nærere og mer engasjert innblikk i mange saksområder enn faglitteraturen makter. Dette gjelder særlig om menneskelige forhold, om det å leve sammen. Ofte erfarer vi også at det er vanskelig å finne faglitteratur om nære og vare emner som en del ungdommer er opptatt av og som noen virkelig strir med.

Gang på gang har vi sett at når problemområder blir presentert og diskutert i massemediene og på det viset settes i fokus, kommer det kort tid etter ungdomsbøker som behandler emnene i skjønnlitterær form.

Mange av disse bøkene framstiller stoffet på en ekte og medrivende måte. For et par år siden kom flere bøker om trafikkskadde ungdommer. Et ungt menneske som var blitt invalidisert, uttalte etter at han hadde lest boka: "Dette er merkelig. Boka handler faktisk om meg!"

Skjønnlitteraturen gir ungdommene viten og forståelse om emene, den danner utgangspunkt for drøfting og samtale. Samtidig gir den også forbilder og inspirasjon for egen skriving.

Ungdomsbøker behandler aktuelle problemområder

I de senere år har det kommet ungdomsbøker som blant annet tar opp problemer i tilknytning til vare emner som incest, AIDS, skilsmissebarn, homofili og konflikter mellom mor og datter.

Incest blir behandlet på en varsom måte i "Abby, min elskede" (Aschehoug) av Hadley Irwin. I "Kjære Timo" av Elin Brodin er AIDS hovedemnet. Denne boka er i brevform. (Det er nyttig for elevene å møte stoff i forskjellige sjangre.)

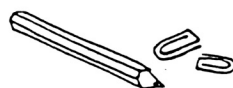
Hvordan føles det når mor og far går fra hverandre? Dette tas opp av Tor Fretheim i boka "Sirenene synger" (Gyldendal) og i Guri Tufts bok "Det året jeg datt" (Gyldendal). Fretheims bok har en mørk og dyster tone. I Guri Tufts bok fins det både humor og smil - selv om emnet er alvorlig.

Homofili tas opp på en forsiktig måte i "Gutter gråter ikke" (1978) av B. Hedberg, i Per Knutsen: "Svart Cayal" (Cappelen) og i Paul Leer Salvesen: Venner (1980).

Konflikter mellom mor-datter er behandlet i mange ungdomsbøker. I Knut Mehling: "Søster hat" møter vi en ung kvinne som vil frigjøre seg fra mora som hun hater. Aina Osland tar opp samme emne i sin bok "Natteranm". Cora Sandel skriver også om et konfliktfylt mor-datterforhold i boka "Alberte". Undervisningsradioen sendte for et par år siden et bokprogram om dette emnet.

For en del elever er det terapi å lese om disse og andre vanskelige emner i skjønnlitterær form. De får en bekreftelse på at det er flere som strir med de samme spørsmål og tanker. Derfor bør læreren minne om at det fins bøker også om disse emnene.

Skrifttrim er nyttig, for -

SKRIFTA DI KAN BLI BEDRE

I **skriftforming** bør du arbeide med

- å utvikle en tydelig, rask og personlig håndskrift som det er naturlig for deg å skrive, og som andre lett kan forstå.
- å forme skrift til spesielle formål.
- å utvikle sansen for orden og for godt og klart oppsett av skriftlige arbeider.

Studer teksten i rammen. Plukk ut de to utsagnene som du syns er de viktigste arbeidsområdene for deg i skriftforming. Skriv de to punktene her:

1 _____ 2 _____

Alle leser opp de to punktene sine. Svarene drøftes i klassen.

Analyser skrifta di

1 Hurtigskrift

Skriv av en tekst fra ei bok. Bruk to minutter på arbeidet. Bruk din vanlige hurtigskrift. Etterat skrivearbeidet er unnagjort, teller du sammen bokstavene du skrev. Hvor mange bokstaver skrev du på ett minutt? _____

2 Prydskrift

Skriv den samme teksten en gang til. Nå skal du skrive så vakkert du kan. Du skal bruke din prydskrift. Tell sammen bokstavene du skrev.

Hvor mange bokstaver skrev du på ett minutt med prydskrift? _____

3 Analyser de to skriftprøvene dine

Sammenlign de to skriftprøvene. Strek under de bokstavene som er merkbart bedre i prydskriftdelen sammenlignet med de tilsvarende bokstavene i hurtigskriftdelen. Skriv de bokstavene du har streket under her:

Ser du i tillegg til forbedringen av bokstavene andre sider ved skrifta di som er bedre i prydskriftdelen enn i hurtigskriftdelen. Skriv disse punktene ned her:

Studer det du har skrevet på linjene ovenfor. Her har du fått fram det spesielle programmet som kan gjøre din skrift bedre. Legg vekt på å forbedre disse punktene når du skriver.

Vassrett:

1. Synonym til grei kjekk
6. Synonym til lokkematen
11. Eit sneis
12. Synonym til stans, kvile
13. Antonym til blid, glad (omvendt)
14. Synonym til snar, kjapp
15. Presens av å telje
16. Synonym til driftige, tiltaksame
19. Stemmegruppe i sangkor
20. Husdyr (omvendt)
22. Tidspunkt
24. Synonym til dempe
25. Mjølksentralen
27. Synonym til tek til seg mat
29. Synonym til tydeleg, lettfatteleg.
30. Antonym til fattige
31. Antonym til varmt
33. Synonym til hisse, krangle
35. Bok som inneheld ei lang forteljing.
37. Romertall 50
38. Synonym til more seg (omvendt)
39. Antonym til kvelden
45. ----- Fleksnes
46. Synonym til song
48. Antonym til spøk
50. Synonym til føda, næringen
51. Husdyret
53. Antonym til falsk (omvendt)
56. Synonym til smal veg (omvendt)
57. Synonym til sjukekost
58. Synonym til hale, svans
59. Ho fins i munnen saman med mange andre.

Loddrett:

1. Synonym til elektrisitet
2. Antonym til tynn
3. Himmelretning
4. Fisk (djupvassfisk)
5. Synonym til spring, løp (om hestar)
6. Synonym til matlyst
7. Aynonym til svelg
8. Synonym til bergtopp
9. Hovdyr
10. Det fins på campingplassen
17. Synonym til mønsterbiletta (frammedord)
18. Synonym til bokhylle (omvendt)
19. Synonom til morosam
21. Verktøyet (fins på sløyden)
23. Synonym til merke (etter sår)
26. Synonym til gjenlyd
27. Synonym til motbydelege
28. Synonym til sint, arg
32. Antonym til god (omvendt)
33. Synonym til lærling
34. Synonym til flammen/"skibrør"
36. Antonym til kald (omvendt)
40. Synonym til cirka (to ord)
41. Synonym til berghole
42. Synonym til utvalet, komiteen
43. Ein mindre enn 11 vassrett
44. Godt, gammalt handverkyrke
47. Synonym til trussamfunnet
49. Synonym til leivning, avfall
52. Synonym til forstand, klokskap (omvendt)
53. Framfor hannkjønn
54. Som 27 vassrett

Bruk dei store TRYKKBOKSTAVANE når du løyser kryssord!

A B C D E F G H I J K
L M N O P Q R S T U V
W X Y Z Æ Ø Å

NORSK-NYTT kryss 1 -90

Nynorsk

20 vassrett

Løysinga sender du til NORSK-NYTT v/Jon Hildrum, Høknes ungdomsskole, 7800 Namsos innan 1. april 1990. Du deltek da i loddtrekkinga om ungdomsbøker.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11					12				
13			14				15		
16			17			18	19		
20		21	22	23			24		
25	26							27	
28	29					30			
	31			32		33			34
35		36				37		38	
39	40		41		42		43		
44	45					46		47	
48				49	50				
51		52				53			54
55	56				57				
58					59				

51 vassrett

Namn: _____ klasse: _____ skole: _____

Adresse: _____

Kva syns du om vanskegraden på dette kryssordet? (Kryss av!)

☐ lett

☐ middels

☐ vanskelig

1 vannrett

VANNRETT

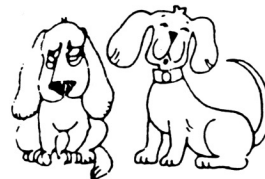
1. Fisken
5. Røverne, forbryterne
11. Underlag i seng
12. Smal vei (omvendt)
14. Fjære, lav-vann
15. Ujevn
16. Haster
17. "Orkester" med to musikere
18. Erte, terge
19. Merkelig, underlig
20. Lærling
22. Anta, formode (nynorsk)
25. Fengsle
28. "----- på Mo", guttenavn
30. Alfabetnaboer
32. Utrope til vinner/guttenavn
33. Foran hannkjønn
34. Lete, etterforske
35. Hurtige, snare
36. Tanke
37. Overfall, rov
39. Eventyrbror
40. Vakre
42. Skolebestyrer
46. Bestenoteringer (f.eks. i idrett)
49. Trene
51. Show, underholdningsprogram
53. Fantastisk fortelling, sagn
54. Finnerløn
55. Garnbunt
57. Uttale
58. Oppmerksomme, nysgjerrige
62. Ukjent (to like bokstaver)
63. Arrangement, tilstelning
65. Gårdsplass
66. Asbjørnsen og --- (eventyrsamlere)
67. Lurer, bløffer
69. Mannlig søskenbarn

LODDRETT

2. Berømt islandsk bokverk (omvendt)
3. Stav, stang
4. Plante med brennhår
5. Vide, rommelige
6. Sykebil
7. Granner
8. Plage, ergre (fremmedord)
9. Ferie-reisende (omvendt)
10. Nesten blink
13. Veddeløpshesten
21. Forkaste, kassere, (nynorsk)
23. Lage uro, støy
24. Bikkjer/poststed 2637
26. Linje, stripe
27. Utførsel
28. Grimase, ansiktstrekning
29. Tenne (f.eks. et bål)
31. Flyselskap (forkorting)
38. Redd, urolig (fremmedord)
41. Brorsønn eller søstersønn
42. Dempe, stilne
43. Nørte, fikk til flamme
44. Steinur
45. Årsak
47. Olav ----- (norsk konge)
48. Ettermat (etter hovedretten)
50. Vanskelig, innfløkt
52. Titte (omvendt)
54. Eiendomspronomen
55. Si, uttale
56. Terger
59. Pålegg (omvendt)
60. Spise
61. Reise, utflukt
64. Antonym til dag
68. Ordne (f.eks. en seng)

Bruk de store TRYKKBOKSTAVENE når du løser kryssord!

A B C D E F G H I J K
L M N O P Q R S T U V
W X Y Z Æ Ø Å

24 loddrett

Når du har løst kryssordet, sender du løsningen til
NORSK-NYTT v/Jon Hildrum, Høknes ungdomsskole,
7800 Namsos - innen 1. april 1990.

Du deltar da i loddtrekningen om ungdomsbøker.

1 vannrett

NAVNET?

Sett inn, stort og
tydelig, alle tegn
som mangler her.

Politimannen Navnet

Gutten Jo

Navnet sa jeg

Jeg heter bare Jo

Bare Jo

Nei

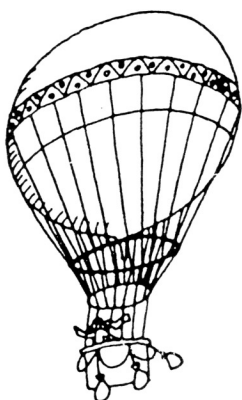
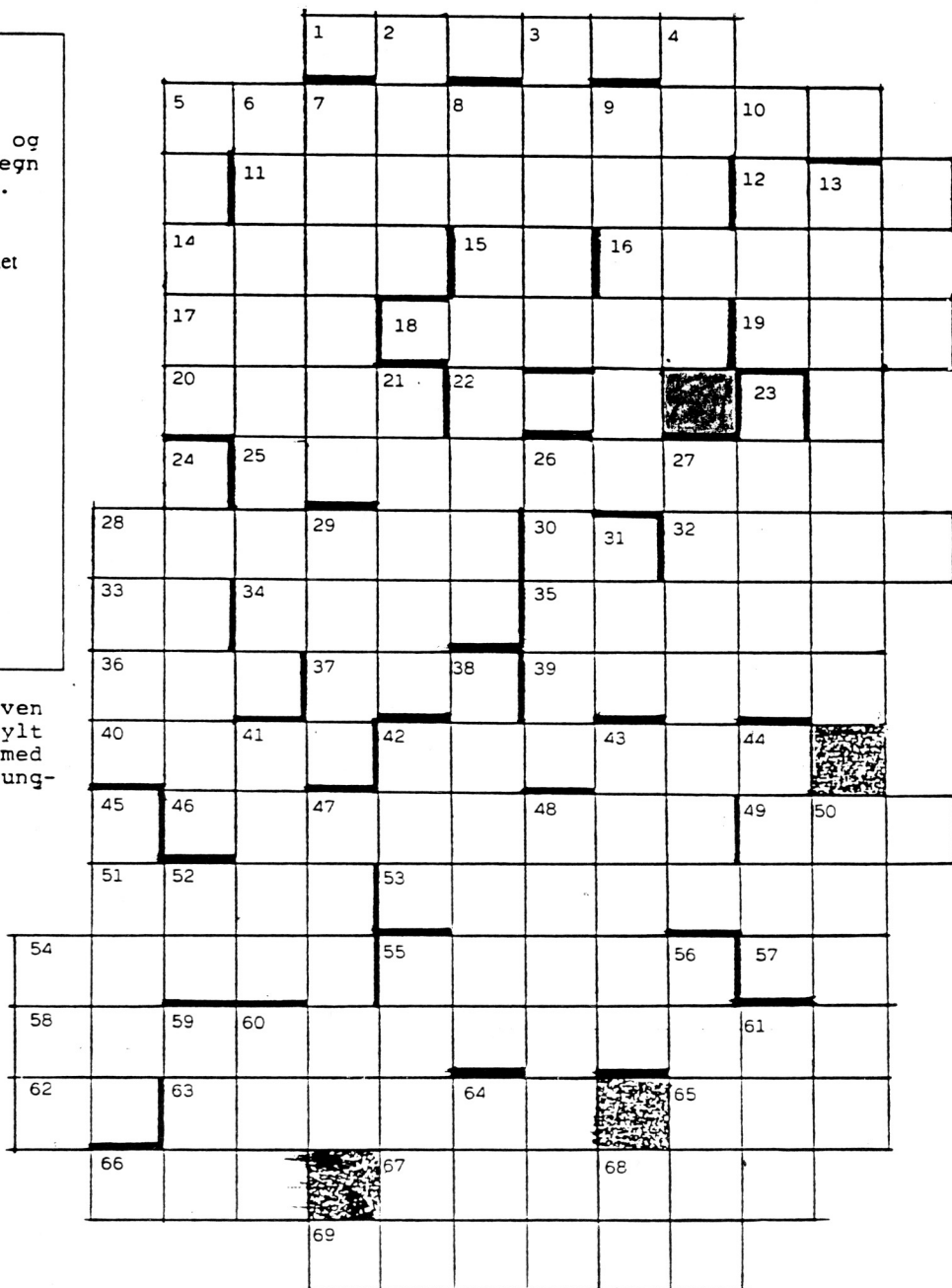
Hva mer

Jå

Jo Jå altså

Ja

Også denne oppgaven
må være rett utfylt
om du skal være med
i trekningen om ung-
domsbøker.

Innsendt av: _____

Klasse: _____ Skole: _____

Adresse: _____

NYE OPPGAVETYPEN VED AVGANGSPRØVEN I NORSK

Avgangsprøven i norsk 1989 (se NORSKFAGET nr. 3-89) var delvis laget etter M74, delvis etter M87 - og etter mønster av typeoppgavene fra 1988.

I forhåndssensuren 1989 fra Grunnskolerådet ble derfor sensorene oppfordret om ikke å legge avgjørende vekt på at elevene dette året manglet begrepsapparat i forbindelse med sjangerlære. Avgangsprøven 1990 blir således den første prøven som fullt ut bygger på M87.

Hovedmålsettet 1989: For liten spennvidde, for tekstrikt

På forhåndssensurmøte 1989 mente oppmennene at hovedmålsettet hadde for liten spennvidde. Bare to av oppgavene under del B var ikke knyttet til 17. mai og grunnskolejubileet. Dessuten fant oppmennene at det var knyttet altfor mye tekst som "igangsettere" til del B. Tekstene bør være kortere, mer punktvis, mer blikkfang, gjerne kombinert med bilde/tegning, ble det hevdet.

Hovedtanker bak utformingen av oppgavesettene

Ingen tidligere læreplan har tillagt skjønnlitteraturen en så sentral plass som M87. Som en konsekvens av det vil de framtidige avgangsprøvene alltid inneholde skjønnlitterære tekster i en eller annen form.

De skjønnlitterære tekstene skal vanligvis presenteres i original form. Det vil si at vi i de nye prøvene kan finne tekster både på bokmål og nynorsk i samme oppgavesett. Enkle tekster på svensk, dansk og på dialekt kan også bli brukt.

To ulikheter

Rundskriv nr. 20 - 1988 opplyser at typeoppgavene i norsk skiller seg fra den tidligere avgangsprøven på to felt:

1. Oppgavesettene inneholder farger.
Dette gjør at en mer bevisst kan bruke bilder som utgangspunkt for oppgaver. I tillegg blir oppgavesettene mer innbydende for elevene.
2. Sidemålsoppgaven uten A-del.
Grunnskolerådets fagutvalg i norsk har kommet fram til at sidemålsoppgaven først og fremst skal prøve elevenes ferdigheter i bruk av sidemålet, ikke i emner knyttet til andre deler av norskfaget. Vi har derfor valgt å sløyfe A-delen i sidemålsoppgaven og heller lage noe større oppgaver til fri, skriftlig framstilling.
Kunnskapsorientert stoff er - i større grad enn tidligere - lagt til A-delen i hovedmålsoppgaven.

«Igangsettere» for skriving

For å hjelpe elevene med å komme i gang med skrivinga vil det i oppgavesettene finnes «igangsettere» av forskjellig slag, for eksempel bilder og tekster. En ønsker at oppgavene så langt råd er skal være aktuelle og gi elevene tilknytningspunkter til egen situasjon og egne tanker.

I del B i hovedmålsettet er begrepet «langsva» fjernet helt bevisst. Oppgavegiverne mener at det å mestre ulike sjangre (i ulike kommunikasjonsituasjoner) hører med som en del av den skriftlige framstillingsevnen. Elevene bør vite at et dikt ikke trenger å være så langt, og at et leserbrev på 2-4 A4-sider er et dårlig leserbrev.

Større bredde i oppgavetyper

Norskfaget er sammensatt av mange delemner. I de nye typeoppgavene gjøres det et hederlig forsøk på å få en større bredde i oppgaveutvalget, enn i tidligere oppgavesett. Positivt er det at oppgavegiverne tydeligvis legger vekt på at typisk norskstoff som skjønnlitteratur og språklige emner skal stå sentralt i oppgavesettene. Kunnskapsspørsmål må også ha sin naturlige plass i norskprøvene.

De framlagte oppgavene er ingen absolutt mal for senere avgangsprøver, sies det. Vi ser med spenning fram mot varierte og fantasirike avgangsprøvesett i åra som kommer.

Prøvetida er 5 timer for både hovedmål- og sidemålsprøva.

TENTAMEN I NORSK HOVEDMÅL

Del A

På de to neste sidene finner du en del stoff om og av Alf Prøysen. Les dette stoffet, og svar deretter på de følgende spørsmål:

- 1 a) Hva er tittelen på Alf Prøysens selvbiografi?
b) I hvilket år kom denne selvbiografien ut?
c) Forklar hva en selvbiografi er.
- 2 Alf Prøysen diktet i flere sjangre. Nevn noen eksempler på sjangre som Prøysen brukte. Skriv gjerne titler sammen med sjangrene du nevner.
- 3 a) Hva er tittelen på debutboka til Alf Prøysen?
b) Hvor mange år er det siden denne boka første gangen kom ut?
c) Hva er ei debutbok? Forklar.
- 4 a) Hvilken dialekt skrev Alf Prøysen på først og fremst?
b) Hva heter det personlige pronomenn, første person entall på Prøysens dialekt?
c) Nevn noen andre dialektord som er typisk for Prøysens dialekt.
Skriv også hva hvert av dialektordene som du nevner, heter på bokmål.
- 5 Hva tror du er årsaken til at folk setter så stor pris på det Alf Prøysen skrev? Nevn flere grunner.
- 6 a) Les visa "Ungkarssalme". Hvilke tanker gir denne visa deg? Skriv om det.
b) Hvordan ser du at denne teksten er ei vise? Nevn noen typiske sjangertrekk.
c) I denne visa er det enderim. Skriv opp fire enderimpar fra visa.
d) Prøysen bruker sammenligning som dikterisk virkemiddel i denne visa. Skriv opp ei sammenligning fra visa.
- 7 Forklar disse ord og uttrykk:
a) leve fra hånd til munn c) mellomkrigstida
b) stipend d) attest

ALF PRØYSEN – dikteren som alle kjenner

Alle nordmenn vet hvem Alf Prøysen er, alle kjenner stemmen hans, og alle kan nevne titler på tekster han har skrevet. De fleste kan også flere av visene hans utenat.

Det er ikke mange diktere som kan få så flott attest, men om Alf Prøysen kan en med full rett si at han er en folkedikter i ordets beste mening.

Alf Prøysen (1914—1970) ble født i husmannsstuen Prøysen i kommunen Ringsaker i Hedmark fylke.

Alf var den yngste av fire søsken, og familien levde oftest fra hånd til munn. For foreldrene kunne det være vanskelig å skaffe nok mat til familien, men ungene sultet aldri. "Det gikk an å leve lenge på saus og poteter," skriver Alf Prøysen i boka "Det var da det og ikke nå". I denne boka, som ble gitt ut året etter at Prøysen døde, og som inneholder en serie radio-kåserier han hadde holdt, forteller han på en munter og fin måte om barndommen sin. Boka er Alf Prøysens selvbiografi samtidig som den også gir en verdifull kulturskildring av forholdene som husmennene levde under i mellomkrigstida her i landet.

Allerede som barn var Alf glad i å lese og tegne, men både bøker og papir var mangelvare i Prøysenstua. Alf likte også å skrive. På skolen skrev han stiler for de andre elevene og tjente 50 øre pr. stil. Han skrev også viser som han sang på skolefestene.

Etter folkeskolen fikk Alf Prøysen et stipend slik at han kunne gå en vinter på en fylkesskole i nabobygda. Da var det slutt med skolegangen, og gårdsarbeid ventet. Det grudde Alf for, først og fremst fordi han var redd hester. Dermed ble han "grisekokk", som han sjøl kaller det. Denne jobben ble sett på som den simpleste tjenerjobben på en gård.

I ungdomsårene arbeidet Alf Prøysen som griserøkter på forskjellige gårder. Men hele tida syslet han samtidig med skriving, og han fikk også trykt noen fortellinger, blant annet i ukebladet "Arbeidermagasinet". I 1945 kom så debutboka hans, "Dørstokken heme". Her forteller han i en munter-vemodig stil om husmenn og jordtreller på storgårdene på Hedmark.

Virkelig kjent ble Alf Prøysen gjennom radio, først og fremst i barnetimen for de minste – og etter hvert også som visedikter og visesanger. Både i fortellingene sine og i visene skriver han, ofte med en humoristisk undertone, om enkle, hverdagslige hendinger som de fleste kunne kjenne seg igjen i. Kanskje er dette hovedårsaken til at folk likte det han skrev så godt. Storparten av diktinga hans er på hedmarksmål.

Det er blitt laget teater-forestillinger av flere av bøkene og visetekstene til Prøysen, og disse er framført ved teatrene her til lands og i utlandet. Mange av barnebøkene, visene og fortellingene hans er også oversatt til en lang rekke fremmede språk.

1970 fikk Prøysen Norsk kulturråds ærespris for diktinga si.

Etter at Prøysen var død, satte visevennen Otto Nielsen, som Prøysen hadde samarbeidet med, seg i spissen for å reise et enkelt minnesmerke over Alf Prøysen. Det skulle plasseres på grasbakken nedenfor kringkastingshuset i Oslo. Gjennom radioen oppfordret Otto Nielsen Prøysenvenner i alle kommuner i Norge om å sende en stein til minnesmerket, som skulle bygges opp som ei enkel røys.

Steinene kom, ikke bare fra Norge, nei, folk i utlandet ville også være med å hedre en dikter som de var blitt glad i. "Steinrøysa nedi bakken", som minnesmerket ble kalt, er derfor bygd opp av småsteiner innsendt av Prøysenvenner fra hele verden.
J.H.

Bøker av Alf Prøysen

"Drengestuver" (1948), "Musevisa og Lillebrors viser" (1949)
"Viser i tusmørke" (1951), "12 viser på villstrå" (1964),
"Så seiler vi på Mjøsa" (1969). Barneboka "Kjerringa som ble så lita som ei teskje" (1957), ble sammen med de etterfølgende "Teskje-kjerringa i eventyrskauen" (1965), "Teskje-kjerringa på camping" (1967) og "Teskje-kjerringa på julehandel" (1970) en nordisk suksess. Romanen "Trost i taklampa" (1950) som ble filmet i 1959, er også oppført som musical. Andre skuespill er "To pinner i kors" (1954) og barnekomedien "Sirkus Mikkeli" (1955). Etter at Prøysen døde kom disse bøkene: "Det var da det og ikke nå". "Lørdagskveldsviser" (begge 1971), "Jenter jeg har møtt" (1972), "Onger er rare" (1973) og "Kjærtegn" (1974).

UNGKARS-SALME

Av Alf Prøysen

Når groværet kjæm seg og kvelda blir lange
og jenta' går kjøpskodd og helse så blidt,
je sitt for meg sjøl med en gitar i fange'
og gjemme meg unna og tenkje på mitt.
Og dersom du ikke ska ut på no særlig,
så ska je fortælle deg åpent og ærlig
om ælt som en stakkar har litt.

Je hadde ei jente som je var så gla i,
vi brukte å møtes på vegom iblæint,
og hadde je blund på et aue i mai,
så ska du få klokke og lombok i pæint.
Je stolte på jenta som presten på blåna,
og hadde hu sagt det var folk oppå måna,
så hadde je trudd det var sæint.

Så var det en vårkveld vi gikk der og tala,
og jenta var rolig og je var så gla.
Da kom det en fleipete kar ifrå Dala
på blanklakkert sykkel og stæinse og sa:
«Så sleng deg på stånga og bli me' på festen.»
Det var som om hjerte' mitt sprakk under vesten,
da jenta klauv opp og sa: «Ja.»

Je tenkte på mangt der je stod att og gapte.
– Je bau fram et hjerte så heitt som ei glo.
– Hæin bau fram en sykkel, og hjerte' mitt tapte.
– Je sture og fekk ikke levandes ro.
Je tenkte så hardt at je hørte det knaka,
je ått ikke mat og vart tynn som en staka,
men plutselig kom je på no.

Je sa ått meg sjøl: «Det er du som har skylda,
du går der og græt så du snart ikke ser.»
Så kjøpte je sykkel og slo meg på fylla
og dæinse og drakk som en storkavaler.
For kvinfolk er kvinfolk og kæin ikke tenkje,
dom ligner på skjæra og tæk det som blenkje,
og har ikke tanke for mer.

Så var det en kveld je fekk sjå dom i svinga,
og hæin hadde punktert, og jenta var kjei.
Men je hadde sykkel med luft nok i ringa,
og navbrems og bjelle og hatten på snei.
«Så sleng deg på stånga,» sa je, «ska vi aka!»
Det var som om hjerte' mitt fraus og vart klaka,
då jenta såg ned og sa: «Nei.»

Og nå vil je slutte, det var ittno mere,
det kjæm ut på ett om'n tenkje hell ei.
Det nytter deg æiller å filosofere
på håffer et kvinfolk tæk andre enn deg.
Men er du litt hælvrar og går der og hangle
og fremdeles trur d'er en sykkel du mangle,
så kæin du få kjøpt en ta meg.

Del B

Skriv EN av oppgavene:

1. For noen dager siden ryddet du på loftet til ei gammel dame. Du fant et brev fra 1891. Skrifta var delvis bort, e og musene hadde spist av brevet. Men du greide å lese disse bruddstykkene.

seilskuta Haabet av Farsund
yngste mann om bord
i land i Philadelphia i Amerika
slet mye vondt, lengtet
farm i Indiana
gifta.....Anna Persen fra.....tre barn
utvidet farmen.....dyr.....godt nå
tenker mye på dere
Lars

Bruk fantasien din, og skriv brevet slik du kan tenke deg at det har vært.
Overskrift: **Amerikabrevet**

2. INTET KAN KLIKKE

Det nye jetflyet har nettopp startet, og gjennom høyttaleren høres en stemme:

«God morgen, mine damer og herrer, velkommen om bord. Vi kommer på turen over Atlanteren til å ligge i 15 000 meters høyde og gjøre en fart på 1 600 kilometer i timen. Været er utmerket på hele strekningen.

De er i dag, mine damer og herrer, med på å skrive et stykke flyhistorie. Det flyet De befinner Dem i, er det første passasjerfly som er helt fjernstyrt. Det har ingen radio-telegrafist. Alt kontrolleres fra New York, til og med denne lille hilsen, som er innspilt der og radiooverført hit til høyttaleren. Men mangelen på menneskelig besetning i flyet behøver ikke å bekymre Dem. De kan rolig synke tilbake i liggestolen, absolutt intet kan klikke, kan klikke, kan klikke, kan klikke, kan klikke...»

(Fra Bing og Bringsværd: Tider skal komme. Gyldendal)

Fortell om flyturen. Lag overskrift selv.

3. En ungdom forteller: «Skolegangen var slutt. Alle pratet om hvor vanskelig det var å få arbeid. Jeg trengte penger og *måtte* skaffe meg arbeid».

Grei ut videre om hvordan det gikk med denne arbeidssøkende ungdommen.

Overskrift: På jakt etter arbeid

4. Noen ungdommer har planlagt å dra på ferie sammen og diskuterer nå ulike måter å reise på. Erfaringer fra tidligere reiser blir nevnt. Skriv diskusjonen som et *hørespill*.

Overskrift: Mange måter å reise på

5. *Krangle-vers*

Vi krangler bestandig
om min
«uvettige bruk» av:
penger
telefonen
klær og sko
senga (om formiddagen)
kosmetikk og annen «pynt»
volumet på platespilleren
cola og potetgull
syltetøy
badet

Og så krangler vi om:

hår
sex
rydding
mine venner
skolearbeidet
røyk og «stoff»
søsken og slektninger
«gamle dager» og nå
motorsykkkel
uteliv
fest

og mye mer

Verst på søn- og helligdager
og i feriene

Hvorfor kan forholdene i en del hjem være slik som Krangle-vers forteller om? Hva kan ungdom og foreldre gjøre for å skape bedre trivsel i hjemmet? Skriv en *artikkel* der du sier:

OVERSKRIFT: Skap bedre trivsel i hjemmet

6. Du og en voksen person kjører bil på en øde strekning. Dere tar opp to haikere som til å begynne med er både pratsomme og hyggelige. Men plutselig skjer det noe overraskende.

Fortell om kjøreturen fra det tidspunktet da denne overraskelsen skjer.

Overskrift: Kjøreturen.

7. Tenk deg at du møter et dyr som kan snakke. Lag et intervju med dyret der det forteller om de gledene og de vanskene det har i sitt daglige liv. Velg selv hvilket dyr du vil intervju, og lag en fengende overskrift på intervjuet.

8. Les diktet "MIN DAG".

Skriv en utgreiing eller et dikt om hva du helst ville fylle en dag med.

Overskrift: Min dag.

Min dag

Dagen idag är en märklig dag, den är din.
Dagen igår föll ur dina händer.
Den kan inte få annat innehåll än
du redan gett den.

Dagen imorgon har du inte fått
något löfte om.
Men dagen idag har du, det är det enda
du kan vara säker på.

Den kan du fylla med vad du vill.
Använd dig av det.
Idag kan du glädja en människa.
Idag kan du hjälpa en annan.
Idag kan du leva, så att
kanske någon ikväll
kan tacka för att du finns till.

Dagen idag är en betydelsefull dag.
Den är din!

"Vis indier"

KOPIORIGINALER

Tipp grannespråkord

Ved Hege Jensen og Jon Hildrum

Tipp grannespråkord

I programmet får elevene prøve seg på denne tredelte tippekupongen. (Elevene trenger ikke å ha dette oppsettet foran seg når de lytter til programmet.) Fullstendige instruksjoner og løsninger gis i programmet. Alle de islandske, danske og svenske ordene blir lest av «innfødte».

	A	B	C
1 Hva betyr det islandske ordet <u>solar-ring</u> ?			
a) et døgn b) leskedrikk c) appelsin			
2 Hva betyr det islandske ordet <u>høggdeyfir</u> ?			
a) øks b) bedøvelse c) støtfanger på en bil			
3 Hva betyr det islandske ordet <u>leikhus</u> ?			
a) dukkestue b) teater c) barnehage			
4 Hva betyr det islandske ordet <u>eldflaug</u> ?			
a) vulkan b) rakett c) gammel mann			
5 Hvilken idrettsgren tenker du på når du hører ordet <u>kringlukast</u> ?			
a) tresteg b) slegge c) diskos			
6 Hva betyr ordet <u>smásaga</u> ?			
a) novelle b) ei lita sag c) sommerklær for barn			
7 Hvilket kjent skolefag tenker du på når du hører ordet <u>landefræd</u> .			
a) naturfag b) geografi c) historie			
1 Hva betyr det danske ordet <u>biksemad</u> ?			
a) lapskaus b) hundemat c) automat			
2 Hva betyr det danske ordet <u>frø</u> ?			
a) et frø b) ei ert c) en frosk			
3 Hva betyr det danske ordet <u>grine</u> ? (verb)			
a) å le b) å gråte c) å hoste			
4 Hva betyr det danske ordet en <u>killling</u> ?			
a) en geitebukk b) en kattunge c) et drap			
5 Hva betyr det danske ordet <u>konserverdåse</u> ?			
a) kassettspiller b) en dum person c) en hermetikkboks			
6 Hva betyr det danske ordet et <u>hold</u> ?			
a) en liten skog b) et lag (fotball) c) et hull			
1 Hva betyr det svenske ordet <u>tvål</u> ?			
a) tvil b) krangel c) såpe			
2 Hva betyr det svenske ordet <u>bio</u> ?			
a) kino b) sykkel c) sommerfugl			
3 Hva betyr det svenske ordet <u>glasøgon</u> ?			
a) iskrem b) glassøye c) briller			
4 Hva betyr det svenske ordet <u>semester</u> ?			
a) ferie b) rektor c) et skoleår			
5 Hva betyr det svenske ordet <u>rock</u> ?			
a) dress b) rokk c) frakk			
6 Hva betyr det svenske ordet <u>affär</u> ?			
a) butikk b) slåsskamp c) frakk			

Denne sangen blir sunget i programmet. Dersom læreren ønsker at elevene skal arbeide med stoffet i sangen, fins det et par oppgaveforslag nederst på siden.

BESØK FRA DANMARK

En grannespråksang.

Melodi: Jeg er havren...

Fra vår vennskapsby
der langt i sør
kom en flokk
med sang og godt humør.
Blide dansker prøvde
norske ski.
Mange ønsket ski
med mindre gli .

Danskespråket øvde
vi oss på.
Noen ord var
vonde å forstå.
Danske tallord
gav oss mye stress.
Firs er åtti.
Femti er halvtreds.

Hør hvor mange danske
ord vi kan!
Stygg er grim,
og brus er sodavand.
At kartoffel er
en norsk potet,
det er noe
nesten alle vet.

Frokost her er
morgenmad der sør.
Loff er franskbrød.
Mange kyr blir køer.
Sopp blir svamp,
og redd blir bange der.
Grin er latter,
vanskelig blir svær.

Elv er flod,
mens innsjø er en sø.
Sau er får.
Den norske frosk blir frø.
Dreng er gutt,
og kort, ja det er kart.
Rart blir sært,
og hyggelig blir rart.

Tusen takk for
trivelig visitt.
Vi må møtes ofte.
(Det er tidt!)

Nye venner har
vi alle fått.
Grannespråket har
vi óg forstått.

Jon Hildrum

OPPGAVER:

Skriv svar på eget ark.

1. Lag alfabetisk liste over alle de danske ordene i sangen, med forklaring på norsk.
2. Hva ville du vise fram til en dansk eller svensk klasse som kom på besøk til hjemstedet ditt? Sett opp ei liste over steder dere kunne besøke.

Løsning på norskfagkryss 3 -89

Nymark

NORSKFAGKRYSS

Løsninga sender du til NORSKFAGET
v/Jon Hildrum, Heknes ungdomsskole,
7801 NAMSØS innen 15. 12. 1989.

Du deltar da i loddtrekninga om
ungdomsbøker.

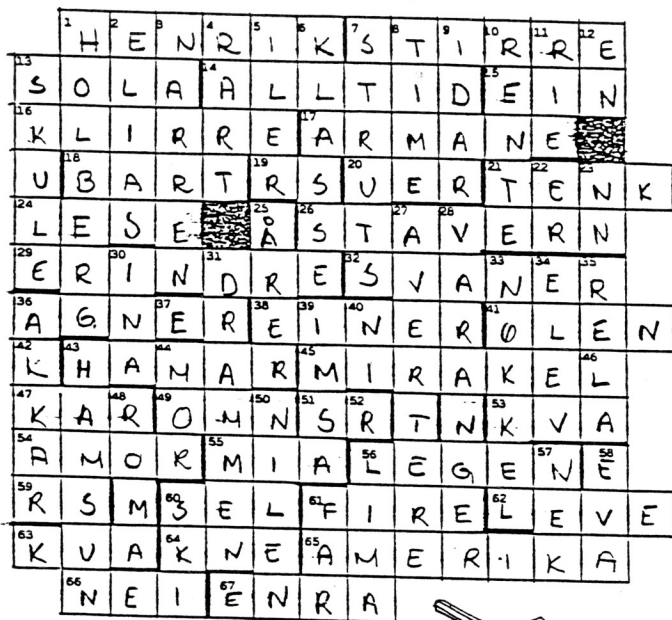
MYNORSK

7 loddtrett

Litt vrien var den,
men jeg greide den.

NORSKFAGKRYSS

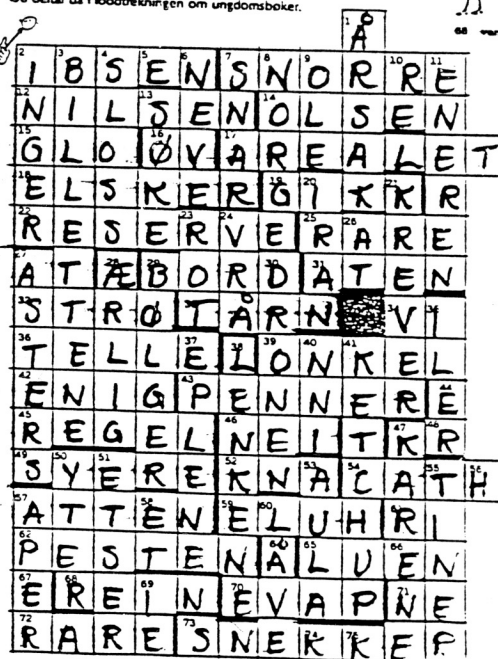
Når du har løst kryssordet, sender du løsningen
til NORSKFAGET v/Jon Hildrum, Heknes ungdomsskole,
7801 NAMSØS innen 15. desember 1989.

Du deltar da i loddtrekninga om ungdomsbøker.

BOKMÅL

68 vannrett

Hei! Vi har gjort jobben.

Ordleken «Dobbelord»

Bokmål

Ordleker utvider ordforrådet og skaper variasjon i undervisningen. Ordleken «Dobbelord» er ikke enkel. Den passer nok best som gruppearbeid.

På den åpne linjen skal det settes inn ord som høver som *sluttdel* under spalte A og som *startdel* under spalte B.

Eksempel:

hytte _____ *liv* _____ redning

Fyll ut:

A

1. skrive _____
2. kontor _____
3. søppel _____
4. brann _____
5. skole _____
6. jernbane _____
7. ski _____
8. syke _____
9. bokse _____
10. fotball _____
11. preste _____
12. sol _____
13. ski _____
14. bok _____
15. gulv _____
16. lomme _____
17. buss _____
18. bank _____
19. stol _____
20. sykkel _____

B

gevær
bein
dør
temmer
lærer
gang
kirke
verksted
rom
hæl
skap
pære
bånd
sekk
dokke
hulle
rusk
skap
krok
medlem

NORSKnytt

46 – 90

Innholdsliste

- 1 *Leder*
- 2 *Kryssordvinnere 3/89*
«Hulter til bulter»-oppgåver
- 3 *Skolen må styrke elevenes språktillit*
- 4 *Stilen er død — sjangrene overtar*
- 5 *Sjangerplakaten*
- 6 *Tipp sjanger*
- 7 *Slektskap mellom sjangrene*
- 8 *Skriv en artikkel om slekta di*
- 9 *Ikke nødvendig å starte med begynnelsen*
- 10 *Bildene i leseboka beriker tekstene*
- 12 *Homonymene — en ordgruppe med smil i*
- 13 *Limericker hulter til bulter*
- 14 *Utfyllingsdikt — igangsettere for skriving*
- 15 *Magnetorddikt*
- 16 *Ungdomsbøker tar opp emner som det kan være vanskelig å snakke om*
- 17 *Skrifta di kan bli bedre. Skrifttest*
- 18 *Norsk-Nyttkryss 1 -90, nynorsk*
- 20 *Norsk-Nyttkryss 1 -90, bokmål*
- 22 *Nye retningslinjer for avgangsprøven i norsk*
- 23 *Forslag til tentamensoppgaver i norsk hovedmål:*
Alf Prøysen
- 28 *NORSKKASSETT nr 5: Tipp grannesråkord*
- 31 *Kryssordløsninger 3 -89*
- 32 *Ordleken «Dobbelord»*